

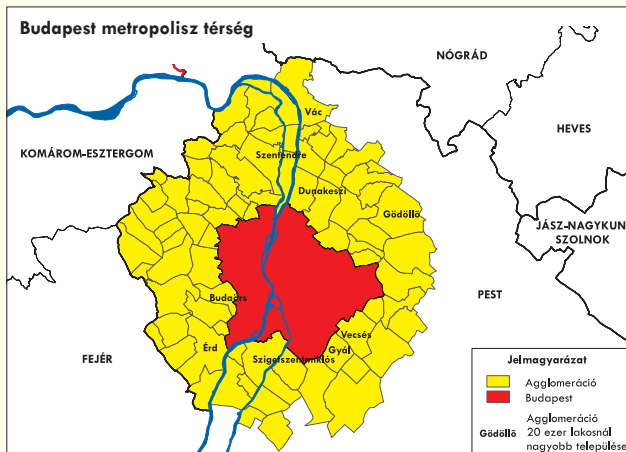
KÖZÉPTÁVÚ TERÜLETI CÉLOK AZ OTK-BAN

AZ OTK TÉRSÉGTÍPUSAINAK TERÜLETI VIZSGÁLATA

Budapesti metropolisz térség

A főváros és agglomerációja nemzetközileg is az ország legfejlettebb és legversenyképesebb településegysége. Azonban nemcsak gazdasági, szolgáltatási és innovációs központ, hanem mint „nemzetközi kapu”, kiemelkedő turisztikai célpont, közlekedési csomópont is. A kiemelkedő népességkoncentráció számára pedig az élhető környezet biztosítása is nagyon fontos.

A budapesti metropolisz térséget Budapest és 80 környező település együttesen alkotja. A terület teljes egésze a Közép-magyarországi régióban található. **Területe** összesen 2538 km². A térség

népessége 2 millió 476 ezer fő volt, 2007-ben a térségbe bevándorlók száma 21,7 ezerrel haladta meg az elvándorlókét.

A **gazdasági teljesítmény** térszerkezetében továbbra is kimagasló szerepet töltött be a főváros, hiszen 5,5 millió Ft-os egy főre jutó **GDP**-je az országos átlagot több mint kétszeresen haladta meg, de a legalacsonyabb fajlagos GDP-vel rendelkező megyék teljesítményét négy-ötszörösen is felülmúlta. A **K+F ráfordításokban** a főváros részesedése továbbra is magas, 2007-ben meghaladta a 60%-ot. 2007-ben a **pénzügyi közvetítés** ágazatban működő vállalkozások 28%-a a budapesti metropolisz térségben tevékenykedett. A fővárosban az ország összes hasonló profillal működő vállalkozásának ötöde tömörült. A **külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma** alapján Budapest és agglomerációs zónája Magyarország turisztikailag legkiemelkedőbb idegenforgalmi területe. A térség a külföldi vendégéjszakák országos értékének 48%-át koncentrált 2007-ben.

Az igen erős szuburbanizációt jelzi az **újonnan épített lakások aránya**, ami 2007-ben Budapesten a teljes lakásállomány 1,1%-a, az agglomerációban viszont ennek duplája volt. A **személygépkocsi-ellátottság** kiemelkedő, az 1000 főre jutó személygépkocsi száma a fővárosban 350, az agglomerációban 375 volt, jelentősen meghaladva az országos átlagot (300 db). Komolyabb **új útépítés** nem történt, a továbbépülő MO-s körgyűrűből sem adtak át újabb szakaszt 2007-ben. A **vasúti közlekedés** legnagyobb fejlesztése a Ferihegyi repülőtér vasúti megállóhely megépítése volt.

2007-ben Budapesten a **csatornahálózatba kapcsolt lakások aránya** 97,8%, ugyanez az agglomerációs gyűrű településein 72,3% volt (országos átlag 69,8%). A térségben a csatornán beérkező szennyvíz 40,5%-át tisztították **biológiai vagy III. fokozatú tisztítással**. Az automata állomások adataiból számított légszennyezettségi index alapján a főváros **levegőminősége** a legtöbb állomáson a „szennyezett” kategóriába tartozott 2007-ben. A fő légszennyező anyagok egyértelműen a közúti közlekedésből származó nitrogén-oxidok (NO_2 és NO_x), valamint a szálló por (PM_{10}) voltak. 2007-ben a **zöldterületek aránya** a térségben a belterületekhez viszonyítva 3,6% (volt), a fővárosi zöldterületek kiterjedése 22,5 km² volt.

Fejlesztési pólusok

Az Országos Területfejlesztési Kon koncepció öt regionális fejlesztési pólust (Győr, Pécs, Szeged, Debrecen, Miskolc) és két fejlesztési társközpontot (Székesfehérvár, Veszprém) nevesít. Feladatuk, hogy gazdasági és tudományos téren régiójuk fejlődési motorjai legyenek, magas szintű kulturális, szolgáltatási és munkahelyi kínálatukkal képesek legyenek régiójuk számára megtartani a legképzettebb munkaerőt is, ellensúlyozva ezzel a főváros társadalmi-gazdasági túlsúlyát.

A hét település együttes **területe** 1614 km², közülük Debrecen a legnagyobb 461 km²-rel. 2007-ben **lakónépességük** összesen 992,7 ezer fő volt. Miskolc kivételével vándorlási célterületek, 2007-re összességében 3000 főt kismértékben meghaladó **vándorlási többlettel** bírtak.

2007-ben a pólusvárosok átlaga az **egy lakosra jutó bruttó hozzáadott értékben** (közel 1,5 millió Ft) mintegy 15%-kal meghaladta az országos átlagot, kiemelkedett Győr (3,7 millió Ft/fő), és Székesfehérvár (2,3 millió Ft/fő). A nagyvárosok gazdaságában, 2007-ben az országos átlagnál lényegesen kisebb arányt képviselt a **külföldi tőke**, 32%-os volt, az országos 57%-os értékkel szemben. Átlag feletti (67%-os) külföldi tőkerészesedést csupán Székesfehérvár mutatott.

A fejlett üzleti szolgáltatásokon belül a legtöbb vállalkozás a **gazdasági szolgáltatások és ingatlanügyletek** területén működik. A pólusvárosokban – szerepkörükből következően – az ágazat 1000 főre jutó értéke minden pólusváros és átlaguk (27%) esetében is jelentősen meghaladta az országos átlagot (12 vállalkozás). Veszprém és Győr a térségtípuson belül is kiemelkedő szereppel bírt, fajlagos értékük 33 vállalkozás volt. A térségtípus átlagát még Pécs és Székesfehérvár haladta meg (29-30 vállalkozás), a többi pólusváros azonban elmaradt tőle. A fejlett üzleti szolgáltatások jelentékeny területét alkotja a **kereskedelmi szektor**. A kereskedelemmel foglalkozó működő vállalkozások 1000 főre jutó átlaga a térségtípuson belül 18 vállalkozás volt, ami az országos átlagot csupán 3 vállalkozással haladta meg. Legnagyobb mértékben Győr, Székesfehérvár és Debrecen (19-20 vállalkozás) kereskedelmi ágazata tűnt ki, amely értékektől a többi pólusváros 2-3 vállalkozással maradt el.

A **felsőoktatásban** a pólusok közül kiemelkedik a 3 legjelentősebb vidéki egyetemi város, Debrecen, Szeged és Pécs. E három város megyéjében

összesen közel 88 ezren vettek részt a felsőoktatásban, ami a Budapesten kívüli hallgatók több mint egyharmadát (34,2%) jelentette 2007-ben.

A kultúra területén a pólusvárosok az összes **színházlátogatás** 21%-át, a **múzeumlátogatások** 10%-át adták. A legtöbb néző Miskolc (189 ezer) és Győr (167 ezer) színházait látogatta, a múzeumok terén pedig hagyományosan Pécs emelkedett ki, 339 ezer látogatóval.

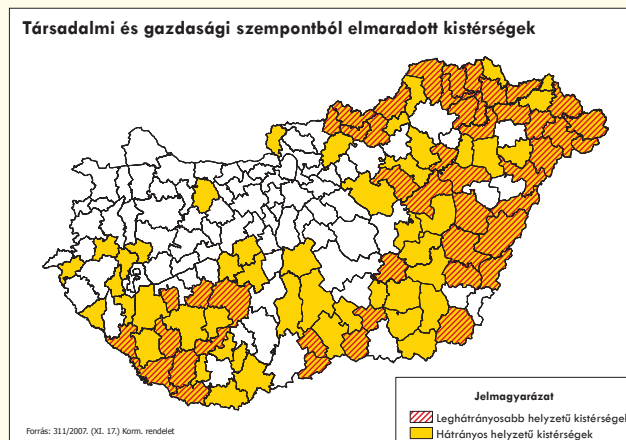
A pólusvárosok közül egyedül Pécs nem rendelkezett **gyorsforgalmi út** kapcsolattal. A pólusokat egymással összekötő magasabb rendű úthálózat sok esetben hiányos, leromlott minőségű. A vasúti és vízi közlekedésben a pólusokat érintő (pl. Szeged, Győr) korábban megkezdett fejlesztések 2007-ben is folytatódtak.

A pólusvárosok fontos közlekedési csomópontok, a **levegőszennyezettség** is döntően a közlekedési eredetű szennyezőanyagoktól (PM₁₀, NO_x) függ. A legtöbb problémát ezen belül is a PM₁₀ okozza, 2007-ben Szegeden a PM₁₀ szempontjából szennyezett kategóriájú volt a levegőminőség, Miskolc megfelelő, a többi város pedig jó értéket kapott. A nitrogén-oxidok tekintetében Győrről, Miskolcon és Szegeden megfelelő, Debrecenben pedig jó volt a levegő minősége.

Külső és belső perifériák, elmaradott térségek

A tartósan elmaradott térségeket több kedvezőtlen tényező egymásra hatása jellemzi: a népesség kedvezőtlen kor-, illetve képzettségi összetételéből és a rossz gazdasági szerkezetből, az erőforrás-

ok szűkösségéből (tőkehiány, képzett munkaerő elvándorlása) adódik lemaradásuk, amit a különösen gyenge elérhetőség mellett a környezetüket ellátni képes érdemi térségi központok hiánya is fokoz.

A külső és belső perifériák, elmaradott kistérségek köre a „Kedvezményezett kistérségek besorolásáról szóló 311/2007. (XI. 17.) Kormányrendelet” alapján került meghatározásra. E kategóriába az ország 94 kistérsége esik, melyeknek **összterülete** 53 184 km², az ország területének 57,2%-a. A térség **népessége** 2007-re 3 millió 114 ezer fő volt, mindössze három kistérségben (hajdúhadházi, mórhalomi, abai) nőtt a lakónépesség. A **vándorlási egyenleg** a 94 kistérségből 88-ban negatív volt, és összességében e térségek vándorlási vesztesége 2007-ben 24,4 ezer fő volt.

A hátrányos helyzetű térségekben az **1000 lakosra jutó működő vállalkozások száma** 2007-ben, a Kaposvári kistérségben volt a legnagyobb

(69 db), míg a legkevesebb a Bodrogi közti kistérségben volt (17 db). A térség átlaga jóval az országos átlag (68 működő vállalkozás jutott 1000 lakosra) alatt maradt, 43 db volt 2007-ben. A térség társas vállalkozásainak jegyzett tőkéjét mindössze 28%-os **külföldi részarány** jellemezte, ami 2007-ben az országos átlag felét jelentette.

A hátrányos térségek **gazdasági teljesítménye** 2007-ben csak negyede volt az országos átlagnak. Az egy főre jutó BHE értéke csupán a Tabi és a Kazincbarcikai kistérségben haladta meg az országos átlagot, miközben roppant alacsony a román és a szerb határ mentén lévő, az ormánsági, az őrési és az északkelet-magyarországi elmaradt kistérségekben.

A **munkanélküliségi ráta** 2007-ben a térségekben 12,43% volt, és a perifériális kistérségek közül mindössze ötben maradt a munkanélküliségi ráta az országos átlag (6,8%) alatt. Az egy főre jutó **jövedelem** szintén kedvezőtlen képet mutat: 2007-ben 541 ezer forint volt, ami mindössze 70,5%-a az országos átlagnak. Legalacsonyabb a Bodrogi közti kistérségben volt, ahol nem érte el az országos átlag 35%-át.

2007-ben a perifériális térségek lakásainak 45,6%-a volt **csatornázva**, elmaradása továbbra is jelentős az országos átlagtól (69,8%).

Tisza-térség

A Tisza-térség fejlesztésében a kiemelt cél az infrastruktúra fejlesztése mellett az ökoturizmus és a természeti, kulturális értékek védelme is az ár-

vízi biztonság megteremtésére és a komplex vízgazdálkodásra építve. A fejlesztések segítségével bővíthet a foglalkoztatás, az elérhetőség javulásával a folyó nyújtotta lehetőségek kihasználhatósága, ami a belső perifériális helyzetből való kiemelkedés alapja.

A Tisza-térséget a folyóval határos 30 kistérség alkotja. Ezek összes **területe** 17 589 km², az ország területének 18,9%-a. A térség **lakónépsége** 2007-ben 1 millió 446,2 ezer volt, ami az ország össznépességének 14,4%-át jelenti. A térség népessége az **elvándorlás** miatt 2007-ben mintegy 7300 fővel csökkent, a Szegedi, Kecskeméti, Csongrádi kistérségek kivételével a térség egészére az elvándorlás a jellemző, különösen a Felső-Tiszavidéken.

A térségtípus gazdasági teljesítménye elmaradt az országos értéktől, az **egy főre jutó bruttó hozzáadott érték** kevesebb, mint 500 ezer Ft volt, ami az országos átlag alig 40%-a. A **kereskedelmi szálláshely-kapacitás** kismértékben nőtt a térségben, elsősorban a szálloda, illetve kemping és ifjúsági.

A térségre az országos átlagot (6,9%) jelentősen meghaladó **munkanélküliségi ráta** volt jellemző, 2007-ben a 15-59 éves korosztály munkanélküliségi rátája 10,2% volt, a Fehérgyarmati, Vásárosnaményi és a Bodrogi közti kistérségben meghaladta a 20%-ot. Az **egy főre jutó jövedelem** 625,2 ezer Ft volt 2007-ben, ez az országos átlag 81,4%-a. Csak a Tiszaújvárosi, a Szegedi, a Szolnoki és a Kecskeméti kistérségben haladta meg az országos átlagot.

A csatornahálózatba kapcsolt lakások aránya emelkedett, 2007-re 53,7%-ra, ami azonban továbbra is elmarad az országos átlagtól (70%). A szennyvíztisztításban a térség igen jelentős fejlődést mutatott fel: 2007-re a szegedi tisztítómű fejlesztésének elkészültével gyakorlatilag teljeskörű lett a szennyvíztisztító telepeken a biológiai és a III. fokozatú tisztítás alkalmazása.

A Tisza vízminősége a biokémiai oxigénigény (BOI5) és a teljes nitrogén tartalom éves átlagai alapján jobb állapotban hagyta el a hazai szakaszt, mint érkezett. A teljes foszfor tartalom és a coliformszám ezzel ellentétesen alakult a hazai szakaszon, a kilépő víz rosszabb minőségű volt, mint a beérkező. A Tisza-térség összterületének 11,3%-a erdő, és legnagyobb arányban a Sáros-pataki kistérség erdősült. 2007-ben 440 településből 267 rendelkezett országos jelentőségű műemlék épülettel, a térség településeinek 60%-a.

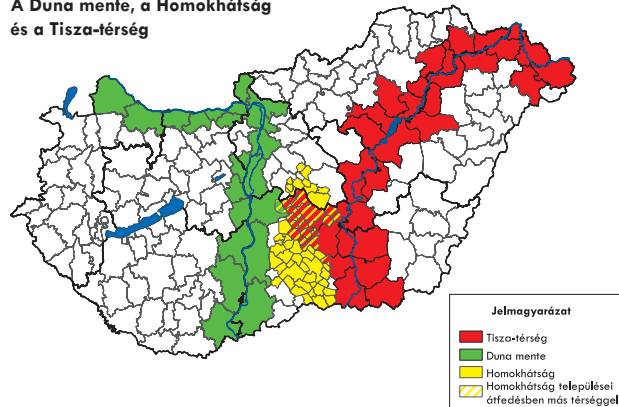
A Tiszán 19 komp működik, ezen kívül 16 helyen van közúti- és 9 helyen vasúti híd, ami kevés a jelenlegi forgalom számára is.

Duna mente és Homokhátság

A két szomszédos térség fejlesztésénél elsősorban az árvízvédelem, a vízi közlekedés, a vizes élőhelyek védelme, a fenntartható tájgazdálkodás és a vízgazdálkodás a fő szempontok.

A Duna mente térségéhez 22, a Dunával határos kistérségek teljes területe tartozik, **területe** 11 928 km², az ország területének 12,8%-a. A térség **lakónépessége** 2007-ben 3 millió 71 ezer fő volt, ez az ország össznépességének

A Duna mente, a Homokhátság és a Tisza-térség

30,6%-át tette ki, Budapest a térség népességének több mint a felét (55,4%-át) adta. A **bevándorlások** magas száma mutatja, hogy a térség a legfontosabb vándorlási célterület, 2007-ben 13,8 ezerrel több volt a bevándorló, mint a térségből kiköltöző.

A térség magas gazdasági teljesítményére utal, hogy az **egy főre jutó bruttó hozzáadott érték** 2007-ben pontosan kétszerese volt az 1,3 millió Ft-os országos átlagnak. A térség átlagát a Budapesti kistérség több mint 40%-kal, a Komáromi kistérség majd 50%-kal haladta meg. A térség **munkanélküliségi rátája** 2007-ben 3,3% volt, ez kevesebb, mint fele az országos értéknek (6,9%). E kedvező érték elsősorban a fővárosnak (2,2%) köszönhető. A Csepel-szigettől északra elhelyezkedő kistérségekben a munkanélküliségi ráta általában 4% alatt maradt, dél felé haladva viszont egyre nő: a Szekszárdi, Kunszentmiklósi, Kalocsai és Bajai kistérségekben a ráta (7,5-10%) meghaladja az országos átlagot.

Az ország főbb út- és vasútvonalai érintik a Duna térséget, 2007-ben például az M6-os autópálya épült tovább. A térségi **elérhetőség** ezáltal megfelelő, problémát inkább az átkelőhelyek száma jelent. 17 híd található a Duna hazai szakaszán, amelyből 3 határhíd Szlovákiával, 10 Budapesten található, és mindössze 4 fekszik a fővárostól délre. 2007-ben adták át a dunaújvárosi Pentelei-hidat, amely a leendő M8-as autópálya részét képezi.

A **csatornázottsági** értékekben az egész Duna mente országos átlagot jelentősen meghaladó értéket képvisel (87,9%, szemben az országos 69,8%-kal). A **biológiai és III. fokozattal tisztított szennyvíz aránya** a térségben csupán 44,8% volt 2007-ben, miközben az agglomeráció nélküli országos átlag 99% feletti. Budapest 2007-ben az ország összes tisztítatlanul kibocsátott szennyvizének 87%-át bocsátotta ki.

A **Duna vízminősége** a biokémiai oxigénigény (BOI5), és a háztartási szennyvízterhelésből eredő coliformszám éves átlagértékei alapján rosszabb volt az országból távozáskor, mint az érkezéskor. A tápanyagterhelést jellemző teljes foszfor és a teljes nitrogén tartalom szerint viszont jobb minőségű víz lépett ki, mint érkezett.

A Duna mente összterületének csupán 17%-a **erdő**, a térség 22 kistérségéből mindössze 6-ban haladta meg az erdősültség az országos átlagot. Különösen értékesek Gemenc és a Szigetköz ártéri erdői, utóbbiak kiemelten veszélyeztetettek, a korábbi folyóelterelést követő vízszintcsökkenés miatt.

Homokhátság

A Homokhátság **területe** 4939,7 km², **lakossága** 2007-ben 364 795 fő volt. Ezzel az ország területének 5,3%-át, népességének viszont mindössze 3,6%-át adta, vagyis viszonylag ritkán lakott térsége hazánkknak. A Homokhátság jellemzője a tanyás településszerkezet, amit alátámaszt a **külterületi népesség** jelentős száma is, a 2001-es népszámláláskor az összes külterületi népesség 22%-a, vagyis 66 914 fő a Homokhátság településein élt.

A **vándorlási egyenleg** szempontjából kedvezőnek tűnik a kép, mivel a térségtípus szerény többletet mutatott fel 2007-ben, azonban ezt leginkább Kecskemét, Balószög és Albertirsa kedvező, 100 fő feletti bevándorlásának köszönhető. A térség gazdasági fejlettségét az egy főre jutó **bruttó hozzáadott érték** alapján jellemezve kitűnik annak elmaradottsága, az országos átlag felét sem éri el az érték, 621 ezer Ft/fő. Országos átlag feletti értékkel mindössze egy település bírt 2007-ben. A térség mezőgazdasági orientációját jól mutatja a **működő mezőgazdasági vállalkozások** 1000 főre jutó száma, mely 2007-ben 3,6 volt, majdnem harmadával haladva meg az országos átlagot.

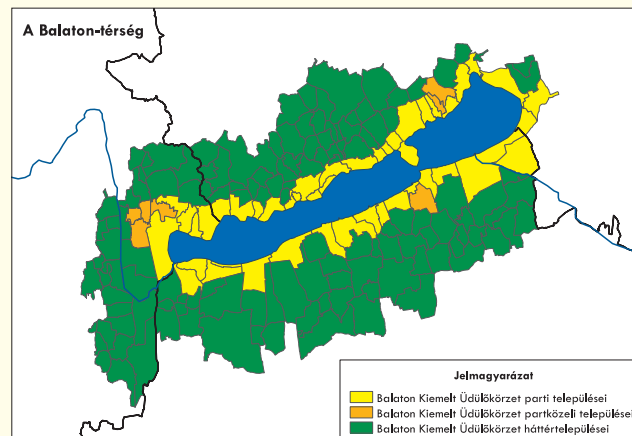
Balaton-térség

A Balaton-térség a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet (BKÜ) területét jelenti. A térséget a jogszabályi lehatárolás alapján 44 partmenti, 7 partközeli és 128 háttértelepülés, azaz összesen 179 település alkotja. Teljes **területe** 3886,1 km², amelyből

1318 km² a partmenti települések és 1409,1 km² a tóparttal nem határos partközeli és háttértelepülések területe. **Lakónépessége** 2007-ben 263,9 ezer fő volt. A **vándorlási egyenleg** a Balaton-térség egészét tekintve negatív, 805 fővel többen vándoroltak el, mint érkeztek 2007-ben, elsősorban a háttértelepülések magas elvándorlása miatt.

2007-ben a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet településeinek **bruttó hozzáadott értéke** az országos átlag alig több mint felét tette ki. A parti és partközeli települések gazdasági teljesítménye 2007-ben már közel 90%-kal haladta meg a háttértelepülések teljesítményét.

Az **egy főre jutó jövedelem** 2007-ben a térség egészében 677,5 ezer forint volt, ez az országos érték 88,2%-a. A partmenti településeken a jövedelem lényegében elérte az országos átlagot, míg a háttértelepüléseken az országos átlagnak csak háromnegyede.

A 2007-es **vendégforgalom** jól érzékelteti a térségben belüli erőteljes koncentrációt: a háttérterületek mindössze 16%-át adják a parti települések csoportja, valamint Zalakaros és Hévíz összes forgalmának. A BKÜ egésze az 1,7 milliós vendégszámmal az ország összes látogatószámának 20%-át adta. A **kereskedelmi szálláshelyek kapacitása** az üdülőkörzetben tovább csökkent, 2007-ben kevéssel ugyan, de 80 ezer alá, elsősorban a parti településeken elkönyvelhető csökkenés következtében.

2007-ben elkészült az M7-es **autópálya** végig a déli part mentén, az utolsónak átadott szakasz a Zamárdi–Balatonszárszó közötti csaknem 15 km-es rész volt. Ezzel a főváros irányából gyakorlatilag két órán belül elérhető a déli tópart bármely települése. Vasútfejlesztés ugyanakkor nem történt.

A közművek közül a **csatornázottság** a partmenti és partközeli településeken 2007-ben elérte a 87,8%-ot, addig a háttértelepüléseken ugyanez a mutató 53,3%-ot tett ki. Az **egy főre jutó települési szilárd hulladék** a Balaton környékén az idelátogató vendégek miatt kimagaslóan nagy volt: 2007-ben az országos átlagot (394,7 kg/fő) több mint másfélszeresen haladta meg, 622,2 kg/fő értékkel. A parti és partközeli településeken pedig még magasabb, 884,5 kg/fő.

A Balaton Kiemelt üdülőkörzet területére 63 185 ha **országos jelentőségű védett terület** esik, (melynek 92%-a nemzeti park), így a térség összterületének 16%-a védett. A térség településeinek 85%-a rendelkezik **országos jelentőségű**

műemlék épülettel 2007-ben, a 44 parti településből 42. A térség **erdősültsége** 21,8%, a háttértelepülések 27%-os erdősültségével szemben a parti települések 11%-a áll. A Balaton **vízminősége** rendszeresen a Keszthelyi-öbölben a legrosszabb, és a tó keleti vége felé javul, a legjobb szinte mindig a Siófoki-medencében. 2007-ben az évi átlagos klorofill-a tartalom a korábbi éveknél magasabb volt minden medencében, csak a siófokban volt 10 mg/l alatti, a Keszthelyi-medencében viszont 27,4 mg/l. Mind a nyílt víz, mind a strandok esetében kiemelkedően rossz állapot nem következett be.

Határ menti térségek

A közvetlen határkapcsolattal rendelkező, illetve néhány, a határoktól pár kilométerre elhelyezkedő, összesen 57 kistérség tekinthető határ mentinek. **Területük** 30 276 km², az ország területének 32,5%-a. E kistérségek **lakónépessége** 2 millió 411 ezer fő volt 2007-ben: az ország népességének 24%-a. A határ menti térségek **vándorlási egyenlege** 2007-ben kb. 8 ezer fős hiányt mutat, ez az előző évinél több mint 50%-kal magasabb érték.

A határ menti térségek gazdaságának nyitottságát jelzi, hogy a társas vállalkozások tőkéjének 63%-a volt 2007-ben **külföldi tőke**, szemben az ország 57%-os átlagával. Kiemelkedően nagy, 90%-nál is magasabb arány jellemezte a Szombathelyi, Szentgotthárdi és Esztergomi kistérséget, miközben a szerb, a román és az ukrán határ menti kistérségeinek többségében 50% alatti volt. Az **egy főre jutó bruttó hozzáadott érték** átlago-

san közel 770 ezer Ft volt, kevesebb, mint 60%-a volt az országos átlagnak. Az **Országos Logisztikai Szolgáltató Központok** nagy része határ menti térségben található, azonban 2007-ben többen még főként fejlesztési stádiumban voltak. Az ismert vonzerőkkel rendelkező térségek (csepregi, siklósi, gyulai, sopron–fertődi, lenti stb.) mutatták a legmagasabb **vendégforgalmat** 2007-ben; a határ menti kistérségek háromnegyede ugyanakkor az országos érték alatt maradt.

A **munkanélküliségi ráta** 2007-ben közel 3 százalékponttal túllépte az országos átlagot. A Sopron-Fertődi kistérségben a regisztrált munkanélküliek aránya nem érte el a 2%-ot, Északkelet-Magyarország 7 határ menti kistérségében viszont meghaladta a 20%-ot. 2007-ben az ország 9 legnagyobb munkanélküliségű kistérsége a határok mentén helyezkedett el.

A határ menti térségekben a nemzeti kisebbségek magasabb száma és aránya miatt a **nem-**

zetiségi, etnikai oktatásban résztvevők száma is magas, jelentősen meghaladja az országos átlagot. 2007-ben az alapfokú képzésben résztvevők 38,4, a középfokúban pedig 1,8% vett részt nemzetiségi oktatásban. A **civil szervezetek** 1000 főre jutó száma (7,1 db) 2007-ben a határ menti térségekben kissé elmaradt az országos átlagtól (7,7 db). A legkedvezőbb és legkedvezőtlenebb mutatóval rendelkező kistérség is a határ menti térségek közé tartozik: az Őriszentpéteri kistérségben az 1000 főre jutó civil szervezetek száma 14,9, miközben a Hajdúhadháziiban ez az érték 3,6 volt.

A **határátkelőhelyek** szerepe 2007-ben több ország felé átértékelődött, a román, szerb, horvát, ukrán határon szigorodott az ellenőrzés, itt inkább a határok elválasztó szerepe nőtt. A határátkelőhely-sűrűség többnyire megfelelő, problémát továbbra is a horvát határszakasz jelent, ahol a Dráva miatt vannak még hosszabb átkelőhely nélküli szakaszok.

Tanyás térségek

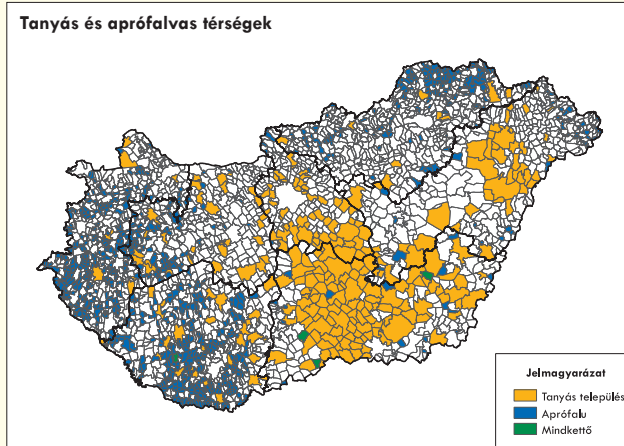
A tanyás településrendszer, mint speciális lakóterület, a fenntartható gazdálkodás lehetséges háttere, illetve az elérhetőség és közműellátás speciális körülményei miatt érdemel különleges figyelmet. Tanyás térségeknek a legalább 200 fő és a település népességének legalább 2%-át elérő külterületi népességgel rendelkező településeket nevezzük. Ez 280 települést jelent. Összes **területük** 22,2 ezer km², az ország területének 23,9%-a. A **külterületi népesség** a 2001. évi népszámlálás adatai szerint országosan 298,9 ezer fő, ebből 223,5

ezer fő élt a tanyás térségek külterületein, azaz az összes külterületen élők háromnegyede (74,8%). E települések **lakónépessége** 2007-ben 2 millió 496 ezer fő volt, az ország össznépességének 24,9%-a. **Vándorlási egyenlegük** 2007-ben mintegy 3400 fős vándorlási nyereséget mutatott.

A tanyás térségek **gazdasági teljesítménye** 2007-ben az országos átlag (1,3 millió Ft) felét érte el, a kiterjedt tanyavilággal bíró nagyvárosok (Nyíregyháza, Debrecen, Kecskemét, Zalaegerszeg) a térségi átlag kétszeresét is elérték, azonban a szabolcsi, nyírségi, homokhátsági, kiskunsági jellegzetes tanyás települések többsége rendre a 100 ezer Ft-os érték alatt szerepelt. Az **adófizetők aránya** 2007-ben 44,1% volt, ami körülbelül megegyezik az országos átlaggal (43,8%), sőt, annál valamivel kedvezőbb. A **munkanélküliség** 6,7% a térség egészében, az országos átlag alatti.

A tanyás térségekben átlagosan 3 **mezőgazdasági vállalkozás** működött ezer lakosra jutóan, amely magasabb volt, mint az országos átlag (2 vállalkozás). Különösen a dél-alföldi tanyás településeket jellemezte nagyobb mezőgazdasági vállalkozási aktivitás.

A tanyák infrastrukturális ellátása mindig kiemelt problémának számít: az **utak belterületi kiépítettsége** 24% alatt van, a közösségi közlekedés fejletlen, és a vasúti vonalbezárások következtében tovább romlott. A lakások **ivóvíz bekötési aránya** 90% alatti, és a **csatornázottság** sem éri el a 60%-ot. Különösen rossz a helyzet a külterületeken, ahol sok helyen még a vezetékes villamosenergia ellátás is hiányzik.

Aprófalvas térségék

Az aprófalvak méretüknél fogva társadalmi és gazdasági szempontból egyaránt igen sérülékenyek. A munkalehetőségek szűkössége és a közműellátás problémái elvándorláshoz vagy éppen a leszakadó rétegek letelepedéséhez, szegregációhoz vezetnek.

Az aprófalvas térségek közé az 500 fő lakónépességnél kisebb lélekszámú települések tartoznak. 2007-ben 1044 település tartozott ebbe a térségtípusba, **összterületük** 12 061 km², az ország területének közel 13%-a. **Lakosságuk** 2007-ben 272,9 ezer fő volt. Az aprófalvas térségek **vándorlási vesztesége** 2007-ben összességében mintegy 2700 fő volt, kb. 600 fővel több, mint az előző évben.

Az **eltartottsági ráta** értéke jóval magasabb, mint az országos átlag. E településeken száz aktív

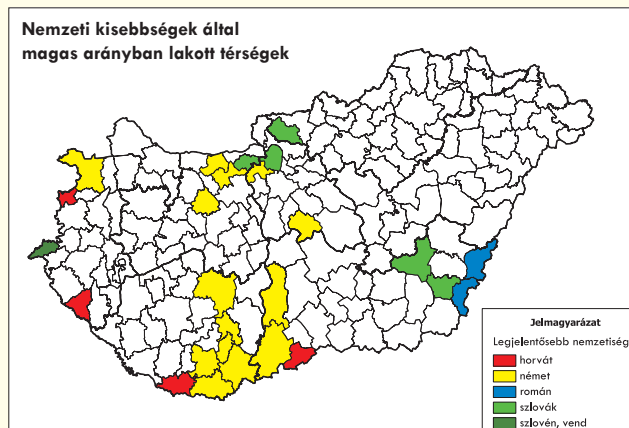
korúra (15-59 év közötti) 64,3 14 év alatti és 60 év feletti jutott, míg országos átlagban ez az érték kb. 56,8 fő. A **munkanélküliségi ráta** viszont körülbelül másfélszerese az országos átlagnak: 2007-ben 10,4% volt. Jelentősek a területi különbségek: míg néhány dunántúli aprófaluban nem volt regisztrált munkanélküli 2007-ben, 4 településen elérte vagy meghaladta az 50%-ot a munkanélküliek aránya. A jövedelem szintén jól mutatja a térség gazdasági elmaradottságát, az **egy főre jutó jövedelem** 2007-ben az országos átlag 62%-a volt, 493,7 ezer Ft. Az 1000 lakosra jutó **rendszeres szociális segélyben részesítettek száma** 2007-ben 46 fő volt, több mint kétszerese az országos átlagnak (19 fő). A térség településeinek 16%-ában nem volt segélyezett 2007-ben, 9 településen viszont az 1000 főre jutó számuk meghaladta a 200-at.

Az aprófalvakban átlagosan 6 **mezőgazdasági vállalkozás** működött ezer lakosra jutóan, amely háromszorosa az országos átlagnak. Ez a kiemelkedő érték egyértelműen jelzi a mezőgazdaságnak, az aprófalvakban betöltött meghatározó gazdasági szerepét. Az aprófalvakban a műemlékvédelem helyzete kevésbé kedvező, részben a kisebb fokú felmértséggel, de elsősorban a védelemmel járó költségek miatt. Az **országos jelentőségű műemlékkel rendelkező települések** aránya a térségben 54%, alacsonyabb az országos átlagnál (68%). Az aprófalvak **erdősültsége** magas, átlagban 30%, az ország 343 darab 50% feletti erdősültségű településéből 165 aprófalva volt 2007-ben.

Az aprófalvak esetében a teljes csatornázottság megvalósítása sokszor műszakilag irracionális.

Ezért közműellátásuk színvonalát jobban kifejezi a vezetékes **gázhálózat** kiépítése. Ennek értéke 92,6%, mindössze 1%-kal marad el az országos átlagtól.

Nemzeti kisebbségek által lakott vidékies térségek

A nemzetiségek jelentősen eltérő jellegű térségeket népesítenek be hazánkban. A nemzeti identitás és kultúra, az anyaországi kapcsolatok megőrzése és fejlesztése ad közös célt és alapot vizsgálatukra. A nemzeti kisebbségek által lakott térségek körét 26 olyan kistérség alkotja, ahol a 2001-es népszámlálás szerint a nemzetiségek aránya meghaladta az országos átlag kétszeresét. A népszámláláskor e kistérségekben 103 ezren vallották magukat valamelyik nemzetiséghez tartozónak.

Összterületük 13 533 km², az ország teljes területének 14,5%-a. **Lakónépességük** 2007-ben 1 millió 267,5 ezer fő volt, a **vándorlási egyenleg** pedig pozitív volt: a bevándorlások száma kb.

1100 fővel haladta meg az elvándorlásokét. A legnagyobb bevándorlási többletet (mintegy 1300 fő) a Pilisvörösvári kistérségben regisztrálták.

A **külföldi tulajdoni hányad** 2007-es 55%-os aránya alig tér el az 57%-os országos átlagtól. A Szentgotthárdi kistérség magasan a többi előtt helyezkedik el (95%-os külföldi tulajdoni hányad), szintén kiemelkedő a Dabasi, Móri, Rétsági kistérség, miközben a sereghajtó Sellyei kistérségben csupán 0,5% volt az aránya.

Az **alapfokú nemzetiségi oktatásban tanulók** aránya 2007-ben a térségben 14% volt, alig magasabb, mint az országos 12%-nyi arány.

A nemzetiségi identitás megőrzésének része a települések épített értékeinek védelme is: 2007-ben a térségtípusban az **országos jelentőségű műemlékkel** rendelkező települések aránya az országos átlagot 4,5 százalékponttal haladta meg, 72,8% volt, a Gyulai és a Szentendrei kistérségeknek pedig minden települése rendelkezett műemlék épülettel.

Magas arányú cigány népességgel rendelkező térségek

A cigányság hasonlóan a többi nemzetiséghez, erősen eltérő jellegű területeken él, melyek között nehéz egyértelmű földrajzi jellegzetességeket találni. A cigányság nagy részét érintő társadalmi-gazdasági problémák következményei azonban területi szinten is megmutatkoznak. Különösen az életkörülmények és a szociális viszonyok jelennek ezekben a térségekben mindenütt egyaránt fontos problémakört.

A magas arányú cigány népességű térségek azok, ahol a 2001-es népszámláláskor magukat cigánynak vallók aránya meghaladta az országos átlag kétszeresét. Ez az ország 44 kistérségét jelenti. Összes **területük** 22 646 km², az ország területének kb. egyötöde (24,3%), összes **lakónépessége** 1 millió 387,5 ezer fő volt 2007-ben, ez az ország népességének 13,8%-át tette ki.

Az 1000 lakosra jutó **természetes fogyás** 2007-ben 3,8 fő volt, ez alig rosszabb, mint az országos átlag (3,5). A 44 kistérség közül viszont 2007-ben csak a Hajdúhadházi kistérség mutat pozitív **vándorlási egyenleget**, a térségtípusra a nagymértékű vándorlási veszteség volt jellemző. Az 1000 lakosra jutó elvándorlások száma

9,2 volt, ami az érintett térségek összességét tekintve a vizsgált évben 12,8 ezer fős vándorlási veszteséget eredményezett.

A **munkanélküliségi ráta** 2007-ben ezekben a kistérségekben megközelítette a 15%-ot, 7 kistérségben haladta meg a 20%-ot is. Az igen hátrányos társadalmi-gazdasági helyzet az **egy főre jutó jövedelem** értékeiben is tükröződik: 2007-ben az országos átlagnak mindössze kétharmada (66,1%) volt, alig haladta meg a félmillió forintot (507 ezer Ft). Legkedvezőtlenebb a Bodrogközi, a Baktalórántházai és a Csengeri kistérségekben, ahol az 1 főre jutó jövedelem nem érte el a 400 ezer forintot. A legkedvezőbb értékkel a Salgótarjáni kistérség bírt 677,2 ezer forintos egy főre jutó jövedelemmel, amely az országos átlag 88,2%-a. Az 1000 lakosra jutó **rendszeres szociális segélyben részesülők** évi átlagos száma 2007-ben e térségekben 56,3 volt, ez az érték közel háromszorosa az országos átlagnak (19,3).

Ezek a térségek többnyire igen elmaradott infrastruktúrális helyzetben vannak, mind a közműellátottság, mind a közlekedési, elérhetőségi jellemzők tekintetében. Az **ivóvízhálózatba kapcsolt lakások aránya** 2007-re még nem érte el a 90%-ot (országos átlag 94,7%). A **csatornahálózatba kapcsolt lakások aránya** ebben az évben 45%, miközben az országos átlag 69,8% volt.

MÓDSZERTAN

A kiadvány a *2007-es év* adataira támaszkodva, a térszerkezetet befolyásoló és a 2008-ban megújított Területfejlesztési Megfigyelő és Értékelő Rendszer (T-MER) által meghatározott társadalmi, gazdasági, környezeti és műszaki infrastrukturális tényezőcsoportok, mutatók területi szempontú elemzéséből állt össze, felhasználva az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TelR) adatbázisát. Az elemzések szakmai alapját a 2009-ben elkészült "Országos területi helyzetkép 2007" című, a területi folyamatokról szóló éves jelentés adta. A helyzetkép feltáró, pillanatfelvétel jellege miatt a kiadványban a területi folyamatok és jelenségek átfogó jellemzése és a területi különbségek bemutatása volt a cél.

A *2007-es bázisév* megalapozta, hogy ellenőrzött, hozzáférhető, összehasonlítható adatok kerüljenek feldolgozásra, így az elemzések során olyan adatkör került felhasználásra, amely az előző kiadvány készítésénél a 2006-os évre is rendelkezésre állt. A rendszeresség követelménye alapján így csak olyan adatok, tényezők kiválasztása és feldolgozása történt meg, amelyek hosszú távon is követhető, beszerezhető, ugyanakkor folyamatos visszatekintésre alkalmas rendszert alkotnak. A TelR-en keresztül felhasznált adatok döntő mértékében a Központi Statisztikai Hivatal gyűjtésén alapulnak, kiegészülve az Eurostat nemzetközi adataival, valamint egyes szakterületeken – különösen az infrastruktúra és környezetvédelem esetében – az ágazatok intézményeitől gyűjtött adatokkal. A kiválasztott adatok összehasonlítható területi szinten

ken – alapvetően a kistérségek szintjén – kerültek feldolgozásra. Ennek csak az adathiány szabhatott gátat, illetve tekintetbe kellett venni, hogy bizonyos tényezők nagyobb területegységek szintjén szerveződnek, így vizsgálatuk is nagyobb területi szinten indokolt.

A kiadvány szerkezete a 97/2005. (XII. 25.) számú Országgyűlési Határozattal elfogadott második, megújított Országos Területfejlesztési Konceptió (OTK) célkitűzéseivel igazodik, és a területi jelenségek alakulását vizsgálja e célok tükrében. A régiók bemutatásánál azok specifikumai, illetve a területfejlesztést szolgáló 2007. évi hazai támogatások és fontosabb projektjeik kaptak hangsúlyt. A regionális különbségeket a főbb mutatókon keresztül összefoglaló táblázat is bemutatja.

A hosszú távú OTK célok mentén történő elemzéseket az OTK középtávú céljai által kijelölt térségtípusok helyzetének bemutatása egészíti ki. E speciális térségek állapotának megismerése a területfejlesztés sajátos, kiemelt problématerületeit helyezi fókuszba.

A területi helyzetkép bemutatásában különös jelentőséget kapott a területiség vizsgálatának legsokoldalúbb eszköze, a térkép. Az adatok felsorakoztatása helyett továbbra is inkább a területi különbségeket ábrázoló, informatívabb tematikus térképek kaptak hangsúlyt, mintegy sajátos „domborzatát” bemutatva a vizsgált mutatóknak. Különleges és új színfoltja a kiadványnak az új 3 dimenziós, ún. dombortérképek alkalmazása, amelyek a területi különbségek még plasztikusabb ábrázolását hivatottak segíteni.

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium megbízásából és támogatásával készült.
A szakmai anyag összeállítását és megjelenéssel kapcsolatos feladatok koordinálását
a VÁTI Nonprofit Kft. végezte.

Szerkesztette:

VÁTI Nonprofit Kft. Területi Tervezési és Értékelési Igazgatóság, Területi Elemzési Értékelési és Monitoring
Iroda

Szakmai témafelelősök (NFGM):

Sára János

Cs. Pavisa Anna dr.

Tipold Ferenc

Géczy Gyula

Sallai Anna

A kiadvány elkészítésében részt vett (VÁTI):

Dr. Czira Tamás, Balogh Attila

Brodorits Zoltán, Ginter Gábor

Kiss Csaba, Kohán Zoltán

Nagy András, Rideg Adrienn

Selmeczi Pál, Sóvágó Krisztina

Sütő Attila Gergely, Juhász Géza Péter

Csák János, Fáy Endre, Kőrös Éva Judit, Németh Nikolett

Nyomdai munkák: PrintXBudavár Zrt.

NEMZETI FEJLESZTÉSI ÉS GAZDASÁGI MINISZTERIUM

VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési
és Urbanisztikai Nonprofit Kft.

VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Nonprofit Korlátolt
Felelősségű Társaság

© Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium, VÁTI Nonprofit Kft., 2009